

Asmeninė ir socialinė subjektyvi gerovė Lietuvoje

AUDRONĖ TELEŠIENĖ

Kauno technologijos universitetas, Viešosios politikos ir administravimo institutas, A. Mickevičiaus g. 37-1106, LT-44244 Kaunas
El. paštas audrone.telesiene@ktu.lt

Straipsnyje analizuojama Lietuvos gyventojų subjektyviai suvokiama asmeninė ir socialinė gerovė*. Remiamasi Europos socialinio tyrimo duomenimis. Vertinant asmeninę gerovę, remiantis hedonine prieiga, straipsnyje analizuojami kognityvinės ir afekto dedamųjų kintamieji. Vertinant socialinę gerovę analizuojamas subjektyvus socioekonominės pozicijos suvokimas, socialinis optimizmas, socialiniai ryšiai bei aktyvaus įsitraukimo lygis. Apibendrinus tyrimo rezultatus teigiama, jog Lietuvos gyventojams būdinga tik vidutiniška tiek asmeninė, tiek socialinė subjektyvi gerovė. Pabrėžtina, jog iš visų analizuotų gerovės komponentų palankiausiai vertintina asmeninės gerovės afekto dedamoji bei Lietuvos gyventojų turimas susiejantis socialinis kapitalas.

Raktažodžiai: socialinė gerovė, asmeninė gerovė, subjektyvi gerovė, Europos socialinis tyrimas

ĮVADAS

Klasikinė socialinės gerovės analizė apima objektyvius visuomenių ar bendruomenių raidos rodiklius, pvz., gyventojų pajamos, išsilavinimo lygis. Pastaraisiais dešimtmečiais socialinės gerovės tyrimuose vis dažniau pradedami taikyti ir subjektyvieji rodikliai – gyventojų nuomonė, įvairių gyvenimo sričių ir savo padėties vertinimai. Siekiant išmatuoti subjektyvią gerovę dauguma apklausų vis dar naudojasi vienu ar vos keliais kintamaisiais – klausimu apie laimės jausmą arba klausimu apie bendrą pasitenkinimą gyvenimu. Gana plačius subjektyviosios gerovės (toliau tekste SG) matavimus, istorinį ir tarpkultūrinį palyginamumą įgalina tarptautiniai socialiniai tyrimai. Europos socialinis tyrimas (toliau tekste EST) yra vienas metodologiškai pagrįstiausių ir patikimiausių tyrimų. SG kintamųjų rinkinys pateikiamas visose EST bangose nuo 2002 metų. Asmeninė SG šiame tyrime plačiai matuota EST3 ir EST6 bangose (2006 ir 2012 m.). Skirtingų laikotarpių duomenų prieinamumas bei išsamus konceptualus kintamųjų struktūros pagrįstumas tampa pagrindiniais kriterijais šiame straipsnyje SG analizei pasirenkant EST duomenis.

* KTU įgyvendinamą projektą „Europos socialinis tyrimas: šiuolaikinės Lietuvos visuomenės nuostatos, vertybės ir elgsena“ finansavo Lietuvos mokslo taryba (sutarties Nr. MIP-022/2012).

Lietuvoje SG tyrimai turi tradicijas. Tarptautinė lyginamoji analizė, remiantis Europos vertybių tyrimo (EVT) ir EST duomenimis, atlikta Gataūlino (2012). Tyrėjas įrodė, jog minėtų tyrimų duomenys yra nuoseklūs. Tai suponuoja, kad EST duomenys vartotini tyrinėjant socialinę gerovę. Tarptautinę lyginamąją Europos šalių pensininkų SG analizavo Skučienė (2012). Servetkienė (2012) taip pat analizavo Lietuvos gyventojų SG. Lietuvių autorių darbuose pateikiama ir įvairių veiksnių, susijusių su SG, analizė (Šilinskas, Žukauskienė 2004; Gaižutis 2010; Daukantaitė, Žukauskienė 2011; Degutis, Urbonavičius 2013; Degutis, Urbonavičius, Pukelienė, Kisieliauskas 2013; Žukauskas, Žukauskienė 2013). Straipsnio naujumą apibrėžia tai, jog nėra analizuoti naujesni nei 2011 m. Lietuvos duomenys bei retai pateikiama lyginamoji analizė.

Straipsnio tikslas – išanalizuoti Lietuvos gyventojų subjektyviąją asmeninę ir socialinę gerovę. Ten, kur yra prieinamų duomenų, atliekama gerovės kaitos Lietuvos populiacijoje analizė per 4 metų laikotarpį (lyginant EST4 2009, EST5 2011 ir EST6 2013 m. apklausų duomenis). Straipsnyje remiamasi EST 4-osios, 5-osios ir 6-osios bangų Lietuvos populiacijos duomenimis (KTU 2010; KTU 2013). Straipsnio uždaviniai: pateikti SG konceptualizaciją ir operacionalizaciją; pritaikius hedoninę prieigą išanalizuoti Lietuvos populiacijai būdingą asmeninę SG ir jos pokytį 2009–2013 m.; išanalizuoti Lietuvos populiacijai būdingą socialinę SG ir jos pokytį 2009–2013 metais.

SUBJEKTYVIOSIOS GEROVĖS SAMPRATA IR OPERACIONALIZACIJA

EST remiasi asmeninės ir socialinės subjektyvios gerovės konceptualizacija (European Social Survey 2005; 2013). Asmeninė gerovė siejama su elgsena ir nuostatomis, susijusiomis su privataus, asmeninio individo gyvenimo aspektais ir dažnai naudojama sinonimiškai psichologinės gerovės sampratai. Socialinė gerovė siejama su tarpasmeninėmis ir visuomenės lygmenų patirtimis bei elgsena.

Išskiriamos dvi pagrindinės SG sampratos filosofinės prieigos: hedoninė ir eudaimoninė. Pagal hedoninę prieigą SG suprantama kaip būseną, kurią „turi“ individas tam tikru savo gyvenimo momentu. Remiantis hedonine prieiga, SG suprantama kaip (1) individų emocinio atsako (gerų ar blogų jausmų) ir (2) kognityvinio bei vertinamojo atsako, pvz., „pasitenkinimas“, visuma (Diener 1984; Kahneman et al. 1999; Veenhoven 2000; cituojami European Social Survey 2013).

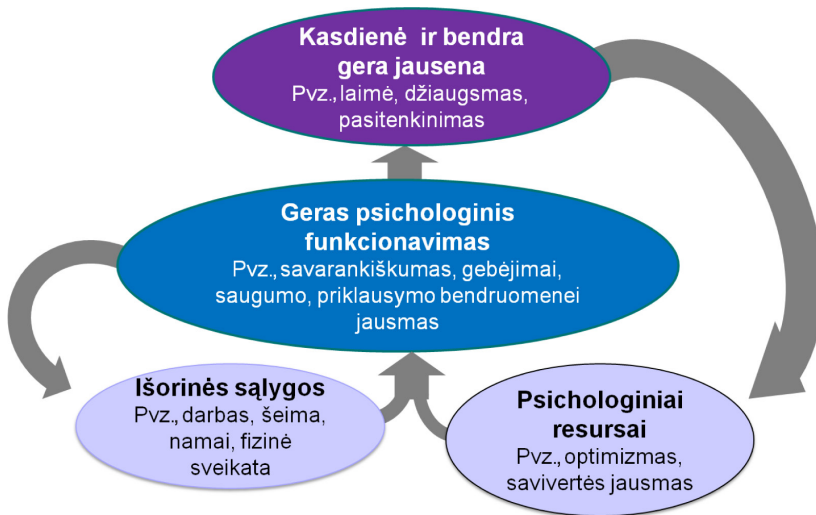
Hedoninės prieigos SG tyrimai Lietuvoje yra gana dažni (Gataūlinas 2012; Degutis, Urbonavičius 2013). Pagal šią prieigą SG aiškinama, kaip susidedanti iš kelių pagrindinių komponentų: kognityvinio (bendras pasitenkinimas gyvenimu; pasitenkinimas atskiromis gyvenimo sritimis) ir afekto (bendras laimės jausmas, teigiamas afektas, neigiamas afektas) komponentų.

Eudaimoninė prieiga kalba apie SG kaip apie procesą, vidinių resursų, reikalingų trokštamai būsenai pasiekti, turėjimą. Pagal šią prieigą SG suprantama kaip procesas, kaip visuma veiksmų, kurie veda individą prie ilgalaikio malonumo ir pasitenkinimo (European Social Survey 2013). Eudaimonine prasme, individai patiria gerovę tuo atveju, jei jie jaučiasi galį savarankiškai tvarkyti savo gyvenimą, jei jų gyvenime yra domėjimasi ir įsitraukimą skatinančių dalykų, jei jų gyvenimas yra kryptingas, ir jei jie jaučia, jog viskas klostosi teigiama linkme.

Eudaimoniniai gerovės matavimai apima dvi gerovės dedamąsias: asmeninę ir socialinę (European Social Survey 2013). Asmeninė dedamoji apima tokius komponentus: (1) atsparumas: gebėjimas atsitiesti; atsparumas stresui; (2) prasmė ir tikslas: kasdienių veiklų prasmė ir tikslingumas, orientacija į ateitį; (3) savarankiškumas ir kontrolė; (4) įsitraukimas: mokymosi patirtys; įsitraukimas kasdieniame gyvenime; (5) gebėjimai: pasiekimų pojūtis; galimybės parodyti gebėjimus; (6) energingumas: kupinos energijos jausmas. Socialinė dedamoji suprantama

kaip apimanti tokius komponentus: (1) susiejantis socialinis kapitalas: socialinių santykių abipusiškumas; vienišumas; jausmas, jog esi vertinamas; (2) sujungiantis socialinis kapitalas: vietos žmonių paramos jautimas; artumas kaimynystėje gyvenantiems žmonėms; socialinių kontaktų dažnumas; suvokimas, jog kiti tave gerbia; socialinis pasitikėjimas; (3) aktyvus įsitraukimas: formali savanorystė.

EST pateikiami matavimai, leidžiantys tyrinėti SG tiek pagal hedoninę, tiek pagal eudaimoninę prieigas. Pateikiamas ir integruotas SG matavimų modelis (žr. 1 pav.).

1 pav. Dinaminis gerovės modelis (šaltinis: European Social Survey, 2013)

Pateiktame modelyje viršutinis laukas „Kasdienė ir bendra gera jausena“ apima hedoninės prieigos padiktuotus SG elementus. Vidurinis laukas „Geras psichologinis funkcionavimas“ apima eudaimoninės prieigos padiktuotus elementus. Apatiniai laukai nusako išorinius ir vidinius SG veiksnius. Išoriniais veiksniais individo SG atžvilgiu laikytina jo sveikata, darbinė ir šeimninė padėtis ir kt. Vidiniais SG veiksniais laikytini įvairūs asmenybės bruožai, pvz., optimizmas, savivertės jausmas.

Dinaminis gerovės modelis aiškina ir galimą sąveiką tarp modelio blokų (rodyklės). Geras psichologinis funkcionavimas (SG pagal eudaimoninę prieigą) laikomas pagrindu kasdieniui ir bendrai gerai jausenai (SG pagal hedoninę prieigą). Kalbama apie vidinius individo resursus, kurie užtikrina ne tik gerą momentinę savijautą, bet ir suteikia potencialą ilgalaikiam gerovės palaikymui. Įvairūs tyrimai rodo geros jausenos (SG pagal hedoninę prieigą) glaudžias sąsajas su įvairiais kitais asmenybės bruožais, pvz., optimizmu (Daukantaitė, Žukauskienė 2011). Taip pat tyrimai rodo, jog yra ryšys tarp gero psichologinio funkcionavimo (SG pagal eudaimoninę prieigą) ir išorinių veiksnių bloko, pvz., individo fizinės sveikatos (pvz., Chida, Steptoe 2008; Deeming 2013).

Įvairiuose tyrimuose veiksniai, reikšmingai veikiantys SG, skirstomi į mikrolygmenis ir makrolygmenis. Mikrolygmens veiksniai apima tiek dinaminiame gerovės modelyje pavaizduotus vidinius, tiek išorinius veiksnius. Makrolygmens veiksniai susiję su minėtame modelyje

pavaizduotais išoriniais veiksniais. Mikrolygmens veiksnių apžvalgoje Degutis ir Urbonavičius (2013) išskiria keturias veiksnių grupes: demografinės charakteristikos (amžius, lytis, vaikų turėjimas, sveikata), socioekonominės charakteristikos (pajamos, išsilavinimas, šeiminė padėtis, (ne)darbas, darbo pobūdis), socialiniai santykiai (rūpinimasis kitais, įsitraukimas į bendruomenės veiklą, susitikimai su draugais ir giminaičiais), nuostatos (religingumas, pasitikėjimas kitais žmonėmis). Apžvelgusios įvairius SG tyrimus Daukantaitė ir Žukauskienė (2012) taip pat teigė, jog įprastai svarbiais veiksniais yra šeiminė padėtis, vaikų turėjimas, darbas, išsilavinimas ir pajamos. Tarp reikšmingų mikrolygmens veiksnių priskiriami ir asmenybės bruožai (Daukantaitė, Žukauskienė 2011). Afekto komponentė paprastai susijusi su asmenybės bruožais, pvz., ekstravertams būdingas aukštesnis SG vertinimas, neurotikams – žemesnis.

Makrolygmens reikšmingi veiksniai: kolektyvistinė VS individualistinė kultūrinė šalies orientacija (Daukantaite, Žukauskienė 2012) (veiksny, glaudžiai susijęs su postsovietinių šalių istorine patirtimi); BVP ir nedarbo lygis (Degutis, Urbonavičius 2013). Pastebima, kad pajamos individualiame lygmenyje turi mažesnę reikšmingą poveikį subjektyviam socialinės gerovės pajautimui, tačiau analizuojant šalių turtingumo poveikį subjektyviai SG pastebimas stiprus ryšys. Turtingesnė šalyje gyventojų subjektyvi socialinė gerovė yra aukštesnė (Daukantaitė, Žukauskienė 2006). Esama įrodymų (tyrimų), jog socialinės gerovės komponentai išlieka gana stabilūs bėgant laikui (Daukantaitė, Žukauskienė 2012).

Greta asmeninės SG, kuri, remiantis skirtingomis filosofinėmis priegomis, apima tiek asmeninius, tiek su socialinėmis patirtimis susijusius kintamuosius, EST taip pat įgalina socialinės gerovės tyrinėjimus. Subjektyviai suvokta socialinė gerovė operacionalizuojama keliomis sąvokomis (European Social Survey 2013): subjektyvi socioekonominė pozicija, socialinis optimizmas, socialiniai ryšiai: emocinės paramos šaltinių buvimas, socialinių kontaktų dažnumas, artumas kaimynystėje gyvenantiems žmonėms, socialinių santykių abipusiškumas ir kt., aktyvus įsitraukimas – formali savanorystė. Šiame straipsnyje autorė analizuoja Lietuvos gyventojų socialinę SG ir asmeninę SG, remdamasi hedonine prieiga.

ASMENINĖ SUBJEKTYVI LIETUVOS GYVENTOJŲ GEROVĖ

Asmeninė SG vertinama atsižvelgiant į kognityvinę ir afekto komponentus. Toliau pateikiami keli kognityvinės dedamosios kintamieji – bendras pasitenkinimas gyvenimu, pasitenkinimas atskiromis gyvenimo sritimis (sveikata, darbas, darbo ir kitų gyvenimo sričių derinimas). Išvardytų kintamųjų duomenys pateikiami 1 lentelėje.

Bendras pasitenkinimas gyvenimu visais analizuotais laikotarpiais yra žemesnis nei bendras laimės jausmas. Pasitenkinimas gyvenimu yra labiau momentinis, „čia ir dabar“ sąlygų veikiamas kintamasis. Išreikšdamas pasitenkinimą individas lygina savo ir kitų subjektyviai suvoktas sąlygas / padėtį. Laimės jausmas labiau susijęs su vidiniu ilgalaikiu nusiteikimu ir yra mažiau veikiamas kasdien kintančių individo socialinės aplinkos veiksnių. Išreikšdamas laimės jausmą individas referuoja į vidinę būseną, peržvelgia esminius jo laimei svarbius aspektus, kurie yra pakankamai nepriklausomi nuo kintančių socialinių realijų (pvz., vaikų turėjimas, savirealizacijos galimybės ir kt.). Lentelėje matome, jog pasitenkinimo gyvenimu vidurkiai analizuojamuoju laikotarpiu kito labiau nei laimės jausmo vidurkiai. Svarbu, kad tiek bendras pasitenkinimas gyvenimu, tiek bendras laimės jausmas Lietuvos populiacijoje yra gana žemi. Laimės jausmas (socialinės gerovės afekto komponento) yra žemesnis nei vidutiniškai Vakarų Europos šalyse, o Vidurio ir Rytų Europos šalyse – vidutiniškai žemesnis nei Vakarų Europos šalyse (Daukantaitė, Žukauskienė 2012). Lentelėje taip pat matyti, kad ekonominės krizės laikotarpiu socialinės gerovės subjektyvūs vertinimai buvo žemesni nei 2013 m., t. y. pokriziniu laikotarpiu.

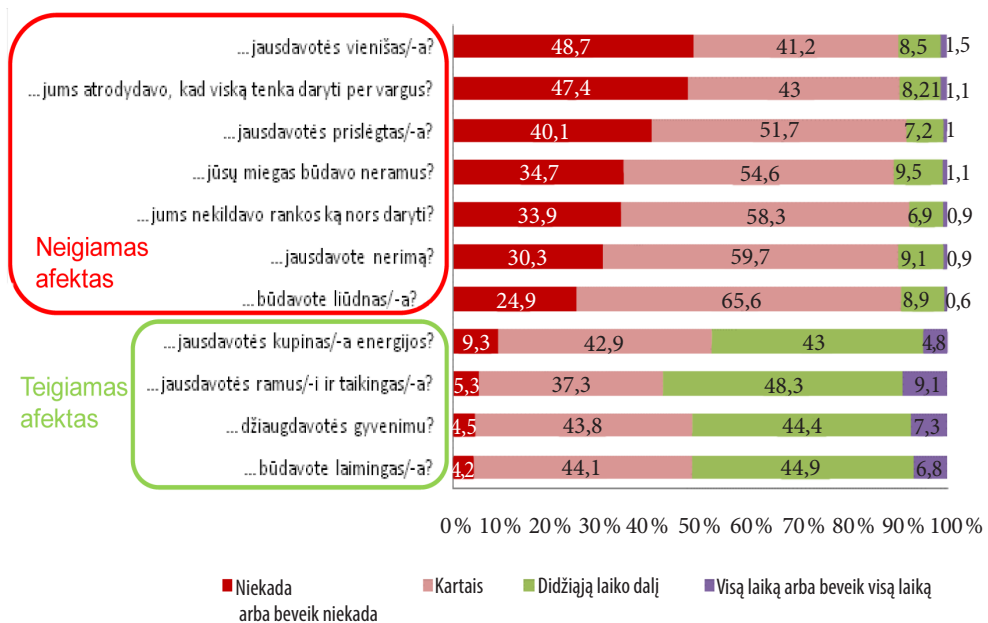
1 lentelė. **Subjektyvios gerovės kognityvinė ir afekto dedamosios: Lietuvos populiacijos duomenys**

Kintamasis	EST 4, 2009	EST 5, 2011	EST 6, 2013
Bendras pasitenkinimas gyvenimu (vidurkiai) [0 = ypač nepatenkintas/-a, o 10 = ypač patenkintas/-a]	5,02	5,07	5,82
Sveikatos vertinimai (vertinantieji gerai arba labai gerai) [labai gera, gera, patenkinama, bloga, labai bloga]	51,7 %	46,4 %	52,3 %
Pasitenkinimas darbu (vidurkiai) [0 = ypač nepatenkintas/-a, o 10 = ypač patenkintas/-a]	n. d.	7,23	7,39
Pasitenkinimas darbinių ir kt. vaidmenų derinimu (vidurkis) [0 = ypač nepatenkintas/-a, o 10 = ypač patenkintas/-a]	n. d.	6,71	7,02
Bendras laimės jausmas (vidurkiai) [0 = ypač nelaimingas, 10 = ypač laimingas]	6,25	6,16	6,38

n. d. = nėra laikotarpio duomenų

Pusė respondentų savo sveikatą vertina gerai arba labai gerai. Santykinė tokių respondentų dalis imtyje analizuojamuoju laikotarpiu išliko gana stabili. V. Servetkienė (2012), išanalizavusi ES šalių gyventojų gyvenimo kokybę, teigia, jog Lietuvos gyventojų subjektyvus savo sveikatos vertinimas yra vienas žemiausių ir tai koreliuoja su objektyviaisiais visuomenės sveikatos rodikliais: sergamumas ir mirtingumas nuo išeminių širdies ligų, sveiko gyvenimo trukmė.

Afektui matuoti EST6 klausimyne pateikta 11 teiginių, kurių formuluotės ir atsakymų procentinis pasiskirstymas pateikti 2 paveiksle.

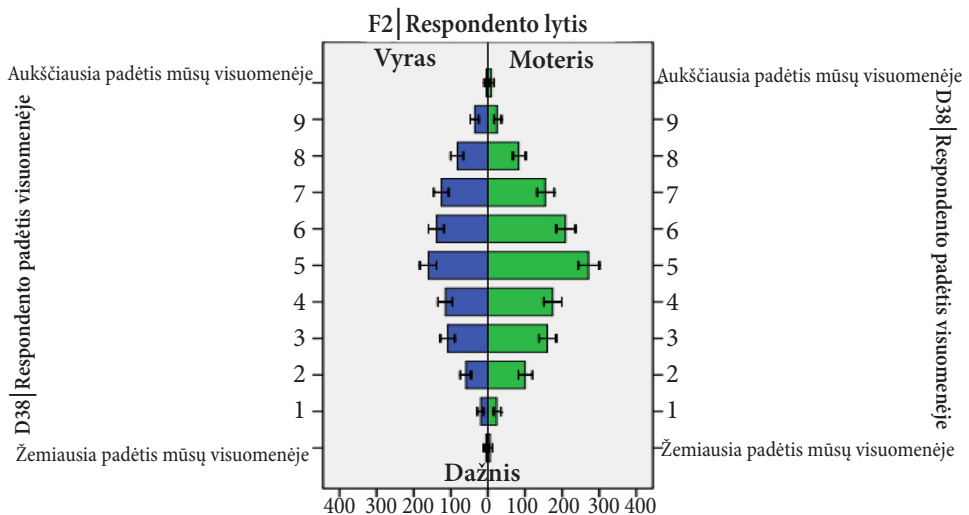
2 pav. Neigiamo ir teigiamo afekto kintamieji, EST6 LT: „Kokią laiko dalį per pastarąją savaitę...“ (procentinis pasiskirstymas)

Neigiamą ir teigiamą afektą matuojantys teiginiai buvo surikiuoti pagal būsenos / emocijos pasikartojimo dažnumą. Aukščiausiai – teiginiai, kurie nusako rečiausiai respondentams būdingus jausmus / būsenas / emocijas. Taip surikiavus teiginius išsiskiria dvi grupės. Viršuje – teiginiai, nusakantys rečiausiai pasitaikančias emocijas. Savo turiniu tai taip pat yra teiginiai, žymintys neigiamą afektą: vienatvės jausmas, nerimas, liūdesys ir kt. Antroji grupė teiginių išsiskiria tuo, kad nurodo emocijas, kurios gana dažnai būdingos respondentams: energingumas, ramybė, džiaugsmas, laimė. Tai – teigiamo afekto kintamieji. Pagal 2013 m. EST duomenis galime teigti, jog Lietuvos populiacijai būdingas retas neigiamų emocijų pasireiškimas. Iš neigiamų emocijų ar išgyvenimų labiausiai paplitę liūdesys ir nerimas. Maždaug pusei populiacijos būdingi dažni teigiami jausmai / emocijos.

SOCIALINĖ SUBJEKTYVI LIETUVOS GYVENTOJŲ GEROVĖ

Socialinė SG šiame tyrime matuojama atsižvelgiant į keturias kintamųjų grupes: subjektyvi socioekonominė pozicija, socialinis optimizmas, socialiniai ryšiai ir aktyvus įsitraukimas.

Subjektyvi socioekonominė pozicija – tai individo subjektyviai suvokta ir įvertinta savo paties padėtis hierarchinėje visuomenės struktūroje. 3 pav. pateikiama populiacijos piramidė, kurioje matomas bendras dažnių pasiskirstymas pagal subjektyvią socioekonominę poziciją ir pagal lytį.

3 pav. Subjektyvi socioekonominė pozicija, EST6 Lietuvos populiacija

Populiacijos piramidė rodo respondentams būdingą polinkį žymėti viduriniąsias socioekonominės pozicijos reikšmes. Kita socialinės SG dedamoji – socialinis optimizmas. Socialinis optimizmas susijęs su tuo, kaip individas apibendrintai vertina visuomenės, kurioje gyvena, ateitį ir / arba kaip vertina viso pasaulio ateitį. Socialinį optimizmą EST matuojantys teiginiai ir pritarimo / nepritarimo procentas, rodantis socialinio optimizmo lygį, pateikiamas lentelėje. Nepritartis reikštų optimizmą, o pritarimas – pesimizmą.

Visų pirma reikia pabrėžti, kad socialinio optimizmo lygis yra itin žemas. Didžioji dalis respondentų mano, kad daugumai Lietuvos žmonių gyvenimas blogėja, o ne gerėja, ir jiems apskritai sunku puoselėti viltis dėl pasaulio ateities.

2 lentelė. Socialinis optimizmas, EST6 LT (pritarimo ir nepritarimo teiginiams procentas)

Klausimas	Pritarimas	Nepritarimas
Daugumai Lietuvos žmonių gyvenimas blogėja, o ne gerėja	65,3 %	8,6 %
Atsižvelgiant į tai, kas dabar vyksta pasaulyje, man sunku puoselėti viltis dėl jo ateities	43,1 %	17,1 %

Vienas svarbiausių socialinės SG kintamųjų grupių – socialiniai ryšiai. Matuojant socialinius ryšius pateikiami ir sujungiančio, ir susiejančio socialinio kapitalo klausimai. Susiejantis kapitalas nusako individo ryšius su pačiais artimiausiais žmonėmis – šeimos nariais, artimais draugais – ir EST matuojamas keturiais kintamaisiais: paramos šaltinis; socialinių santykių abipusiškumas; vienišumas; jausmas, jog esi vertinamas.

Paramos šaltinis – kintamasis matuojamas klausimu, kuriuo siekiama išsiaiškinti, ar individas turi tokių artimų žmonių, kurie teiktų jiems emocinę paramą. Atsakinėdami į klausimą dažniausiai respondentai nurodydavo turį vieną ar du žmones, su kuriais gali aptarti intymius ir asmeninius reikalus (taip atsakė atitinkamai 35,8 ir 30,1 % respondentų). Maždaug dešimtadalis respondentų (13,4 %) nurodė neturį nė vieno tokio artimo žmogaus.

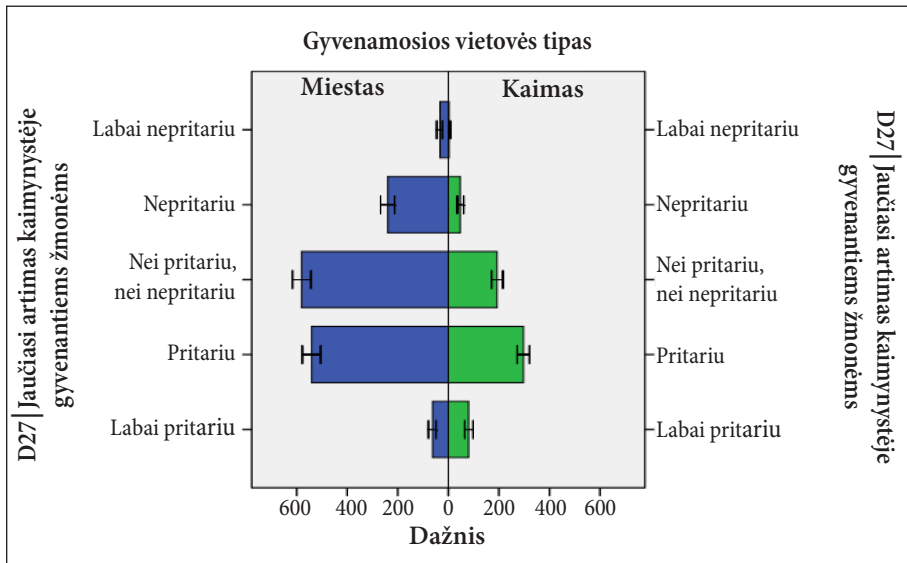
Kitas susiejančio kapitalo kintamasis – socialinių santykių abipusiškumas. Santykių abipusiškumas nusako visaverčius socialinius ryšius, kai yra ne tik duodama, bet ir gaunama. Tai užtikrina socialinių mainų teisingumą ir stabilumą ir tokiu būdu stipriai veikia gerovės pajautimą. Socialinių santykių abipusiškumas matuojamas klausimais „Ar sulaukiate pagalbos ir paramos iš artimų žmonių, kai jums to reikia?“ ir „O ar teikiate pagalbą ir paramą savo artimiesiems žmonėms, kai jiems to reikia?“ (ats. var. nuo 0 iki 6, kur 0 = ne, niekada, o 6 = taip, visada). EST6 LT populiacijos abiejų klausimų vidurkiai labai panašūs: pagalbos gavimo vidurkis 4,91, o pagalbos davimo vidurkis 4,92. Pažymėtina, kad vidurkiai smarkiai nesiskiria. Tai rodo gana didelį vidutiniškai populiacijai būdingą socialinių santykių abipusiškumą.

Kitas susiejančio kapitalo kintamasis – jausmas, jog esi vertinamas – matuojamas klausimu „Ar jūs jaučiatės vertinamas jums artimų žmonių?“ (ats. var. nuo 0 iki 10, kur 0 = visiškai ne, o 10 = visiškai taip). Populiacijos vidurkis 7,73. Vienuolikos balų skalėje tai yra reikšmė, atitinkanti gana aukštą vertinimą. Respondentams būdingas gana stiprus jausmas, jog jie yra vertinami.

EST taip pat yra sujungiančio kapitalo kintamųjų grupė. Sujungiantis kapitalas iš esmės nusako individo socialinius ryšius su kitais, nei patys artimiausieji, individais, jų grupėmis. Dažniausiai kalbama apie ryšius su vietos bendruomene, darbo kolegomis, platesniu draugu, giminių ir pažįstamų ratu. Sujungiantis kapitalas EST matuojamas keliais kintamaisiais: vietos žmonių paramos jautimas; artumas kaimynystėje gyvenantiems žmonėms; socialinių kontaktų dažnumas; suvokimas, jog kiti tave gerbia; socialinis pasitikėjimas.

Vietos žmonių paramos jautimas matuojamas klausimu „Ar jums atrodo, kad jūsų kaimynystėje gyvenantys žmonės padeda vieni kitiems?“ (ats. nuo 0 iki 6, kur 0 = visiškai ne, o 6 = labai dažnai taip). Populiacijos vidurkis lygus 3,44 – tai skalės vidurkiui artima reikšmė, rodanti vidutinį vietos žmonių paramos jautimą.

Artumas kaimynystėje gyvenantiems žmonėms matuojamas klausiant pritarimo teiginiui „Jaučiuosi artimas /-a kaimynystėje gyvenantiems žmonėms“. 4 pav. pateikiama populiacijos piramidė. Matome dvi populiacijos grupes – gyvenančiuosius miesto tipo vietovėse ir gyvenančiuosius kaimo tipo vietovėse (pagal tai, kokio tipo gyvenamajai vietai save priskyrė patys respondentai).

4 pav. Artumo jausmas kaimynystėje gyvenantiems žmonėms, EST6 Lietuvos populiacija

Socialinių kontaktų dažnumas matuojamas klausimais „Ar jūs dažnai leidžiate laisvalaikį su draugais, giminėmis ar bendradarbiais“ ir „Lyginant su kitais jūsų amžiaus žmonėmis, ar jūs dažnai leidžiate laisvalaikį su kitais žmonėmis?“ Paaiškėjo, kad respondantai vidutiniškai laisvalaikį su draugais, giminėmis ar bendradarbiais leidžia keletą kartų per mėnesį. Lygindami save su bendraamžiais, respondantai vidutiniškai linkę teigti, jog laisvalaikį su kitais žmonėmis jie leidžia panašiai ar rečiau nei dauguma to paties amžiaus žmonių.

Suvokimas, kad kiti tave gerbia, matuojamas klausimu „Ar jums atrodo, kad žmonės su jumis elgiasi pagarbiai?“ Populiacijos vidurkis lygus 4,02 – septynbalėje skalėje rodo pasislinkimą teigiamų reikšmių link. Apklaustieji respondantai išreiškė kiek didesnę nei vidutinis pagarbos sau suvokimą.

Socialinis pasitikėjimas matuojamas keliais klausimais, kurių duomenys pateikiami 3 lentelėje.

3 lentelė. Socialinių kontaktų dažnumas: Lietuvos populiacijos duomenys (populiacijos vidurkiai)

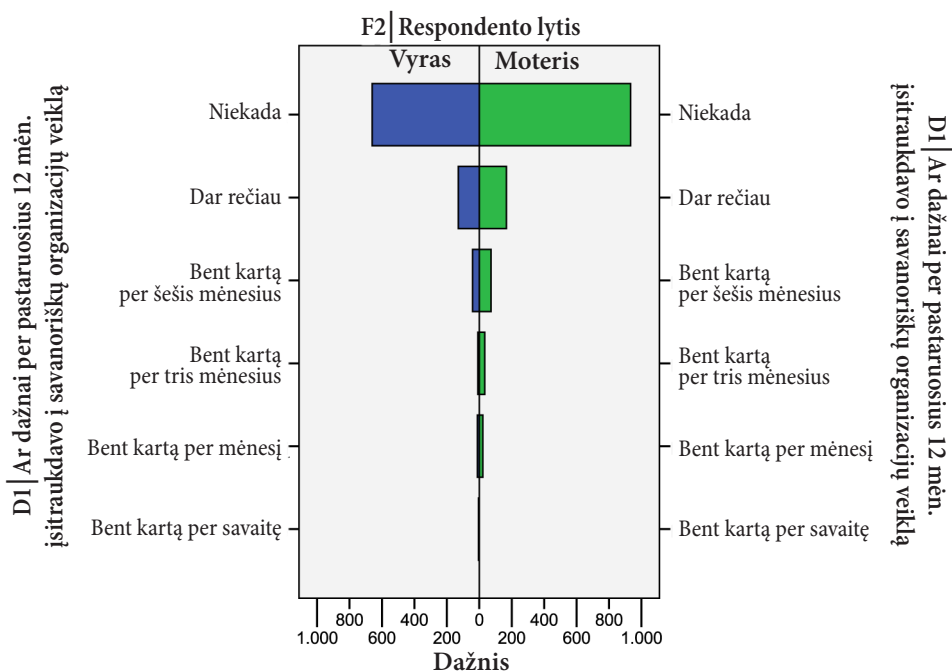
Klausimas	EST 4, 2009	EST 5, 2011	EST 6, 2013
Ar jūs dažnai leidžiate laisvalaikį su draugais, giminėmis ar bendradarbiais? [1 = niekada, 2 = rečiau nei kartą per mėnesį, 3 = kartą per mėnesį, 4 = keletą kartų per mėnesį, 5 = kartą per savaitę, 6 = keletą kartų per savaitę, 7 = kasdien]	3,85	4,21	3,99
Lyginant su kitais jūsų amžiaus žmonėmis, ar jūs dažnai leidžiate laisvalaikį su kitais žmonėmis? [1 = daug rečiau nei dauguma, 2 = rečiau nei dauguma, 3 = panašiai kaip dauguma, 4 = dažniau nei dauguma, 5 = daug dažniau nei dauguma]	2,6	2,73	2,61

4 lentelė. Socialinis pasitikėjimas: Lietuvos populiacijos duomenys (populiacijos vidurkiai; reikšmės nuo 0, reiškiančio visišką nepasitikėjimą, iki 10, reiškiančio visišką pasitikėjimą)

Klausimas	EST 4, 2009	EST 5, 2011	EST 6, 2013
... ar apskritai dauguma žmonių galima pasitikėti, ar su žmonėmis reikia būti labai atsargiam(-iai)?	4,41	4,73	5,08
... ar dauguma žmonių, progai pasitaikius, stengtųsi jums pasinaudoti, ar stengtųsi būti sąžiningi su jums?	4,73	5,19	5,53
... ar žmonės dažniausiai stengiasi padėti kitiems, ar rūpinasi tik savimi?	3,91	4,39	4,66

Apžvelgus skirtingais metais atliktų apklausų duomenis (2009, 2011, 2013 m.) svarbu pažymėti, jog Lietuvos gyventojams būdingas tik vidutinio stiprumo socialinis pasitikėjimas. Tai atliepia ir kitų Lietuvos autorių tyrimų rezultatus. Nauja tai, kad EST duomenys gali parodyti socialinio pasitikėjimo kaitą. Skirtingų bangų, t. y. skirtingais metais atliktų EST apklausų, duomenys rodo nuosaikiai augantį Lietuvos gyventojų socialinį pasitikėjimą. Svarbu atlikti tolesnius tyrimus siekiant nustatyti, ar tai stabili tendencija.

Ketvirtoji dedamoji matuojant socialinę SG – aktyvus įsitraukimas (individų įsitraukimas į savanorystės ir tarpusavio pagalbos veiklas), matuojamas per formalios savanorystės kintamąjį. 5 pav. pateikiama populiacijos piramidė, kurioje matomas bendras dažnių pasiskirstymas pagal formalią savanorystę ir pagal lytį.

5 pav. Formali savanorystė, EST6 Lietuvos populiacija

Formalios savanorystės lygis Lietuvoje labai žemas. 76,4 % respondentų teigė, jog pastarųjų metų laikotariu niekada nebuvo išitraukę į savanoriškų ar labdaros organizacijų veiklą. Tai rodo žemą išitraukimą į veiklas, padedančias kurti socialinę gerovę, ir gali būti laikoma vienu didžiausiu kliuviniu siekiant socialinės gerovės Lietuvoje.

APIBENDRINIMAS IR IŠVADOS

EST duomenys leidžia teigti, kad Lietuvos gyventojams nėra būdinga aukšta subjektyviai suvokiama asmeninė gerovė. Vertinant asmeninę gerovę, remiantis hedonine prieiga, analizuoti kognityvinės ir afekto dedamųjų kintamieji. Duomenys rodo žemą, bet nuo 2009–2013 m. šiek tiek pakilusį, bendrą pasitenkinimą gyvenimu ir bendrą laimės jausmą. Pusė respondentų, EST duomenimis, savo sveikatą vertina gerai arba labai gerai; tai – vienas prasčiausių rodiklių Europoje. Vertinant subjektyvios asmeninės gerovės afekto komponentę teigtina, jog EST6 Lietuvos imčiai būdinga neigiamų emocijų nebuvimas. Pusei populiacijos būdingi dažni teigiami jausmai / emocijos.

Vertinant socialinę gerovę pažymėtina, kad EST6 Lietuvos imčiai būdingas socialinio optimizmo trūkumas, ypač kalbant apie Lietuvos perspektyvas (respondentai kiek optimistiškesni kalbant apie pasaulio perspektyvas). Socialinei gerovei svarbus piliečių aktyvus išitraukimas, tačiau EST duomenys rodo itin žemą formalios savanorystės lygį Lietuvoje.

Kalbant apie socialinius ryšius svarbu, jog EST6 Lietuvos imčiai būdingas gana kokybiškas susiejantis kapitalas, nusakantis santykius su artimiausiais šeimos nariais ir draugais. Devyni iš dešimties respondentų nurodė turį emocinės paramos šaltinį (dažniausiai nurodoma, kad yra vienas ar du žmonės, su kuriais respondentas gali aptarti asmeninius ir intymius reikalus). Stebimas gana didelis socialinių santykių abipusiškumas. Tuo pačiu pasakytina, jog EST6 Lietuvos imčiai būdingas tik vidutiniškas sujungiantis socialinis kapitalas, nusakantis santykius su kitais, nei patys artimiausi, žmonėmis. Apibūdinant sujungiantį kapitalą teigtina, kad EST6 Lietuvos imčiai būdingas vidutinis vietos žmonių paramos pajautimas, taip pat tik vidutiniškas artimumo kaimynystėje gyvenantiems žmonėms jausmas. Socialinių kontaktų dažnumas taip pat vertintinas tik kaip vidutinis – respondentai laisvalaikį su draugais, giminėmis ar bendradarbiais leidžia vidutiniškai keletą kartų per mėnesį, o lygindami save su bendraamžiais respondentai linkę nurodyti su draugais susitinką panašiai ar rečiau nei dauguma to paties amžiaus žmonių. Lietuvos populiacijai būdingas vidutinis, tačiau nuo 2009 m. nuosaikiai augantis socialinis pasitikėjimas.

Gauta 2015 06 02

Priimta 2015 11 12

Literatūra

1. Chida, Y.; Steptoe, A. 2008. “Positive Psychological Well-Being and Mortality: A Quantitative Review of Prospective Observational Studies”, *Psychosomatic Medicine* 70(7): 741–756.
2. Daukantaitė, D.; Zukauskiene, R. 2011. “Optimism and Subjective Well-Being: Affectivity Plays a Secondary Role in the Relationship Between Optimism and Global Life Satisfaction in the Middle-Aged Women. Longitudinal and Cross-Cultural Findings”, *Journal of Happiness Studies* 13(1): 1–16.
3. Deeming, C. 2013. “Addressing the Social Determinants of Subjective Wellbeing: The Latest Challenge for Social Policy”, *Journal of Social Policy* 42(03): 541–565.
4. Degutis, M.; Urbonavicius, S. 2013. “Determinants of Subjective Wellbeing in Lithuania”, *Engineering Economics* 24(2): 111–118.
5. Degutis, M.; Urbonavicius, S.; Gaizutis, A. 2010. “Relation between Life Satisfaction and GDP in the European Union”, *Ekonomika* 89(1): 9–21.
6. *European Social Survey (2005) Round 3 Module on Personal and Social Wellbeing – Question Module Design Team (ESS Round 3) Application Form*. London: Centre for Comparative Social Surveys, City

University London. Prieiga per internetą: http://www.europeansocialsurvey.org/docs/round3/questionnaire/ESS3_huppert_proposal.pdf

7. *European Social Survey (2013) Round 6 Module on Personal and Social Wellbeing – Final Module in Template*. London: Centre for Comparative Social Surveys, City University London. Prieiga per internetą: http://www.europeansocialsurvey.org/docs/round6/questionnaire/ESS6_final_personal_and_social_well_being_module_template.pdf

8. Gataūlinas, A. 2012. „Subjektyviosios gerovės sąvokos struktūros taikymo empiriniuose tyrimuose rezultatų nuoseklumas“, *Filosofija. Sociologija* (4): 246–255.

9. Kisieliauskas, J.; Pukelienė, V. 2013. „The Influence of Income on Subjective“, *Taikomoji ekonomika: sisteminiai tyrimai* 7/2: 13–26.

10. KTU Politikos ir viešojo administravimo institutas. 2010. *ESS4, pagrindinio ir papildomo klausimyno duomenys, Lietuva, 2009 m. spalio – 2010 m. sausis* = ESS4, Main and Supplementary Questionnaire Data, Lithuania, October 2009 – January 2010. Kaunas: Lietuvos HSM duomenų archyvas (LiDA). Prieiga per internetą: http://www.lidata.eu/data/quant/LiDA_ESS_0150

11. KTU Politikos ir viešojo administravimo institutas. 2013. *ESS5, pagrindinio ir papildomo klausimyno duomenys, Lietuva, 2011 m. gegužė–rugpjūtis*. Kaunas: Lietuvos HSM duomenų archyvas (LiDA). Prieiga per internetą: http://www.lidata.eu/data/quant/LiDA_ESS_0240

12. Servetkienė, V. 2012. „Lietuvos gyventojų gyvenimo kokybės pokyčiai: statistika ir realybė“, *Societal Innovations for Global Growth* 1(1): 792–815.

13. Skučienė, D. 2012. „Lietuvos pensininkų subjektyvioji gerovė tarp Europos šalių“, *Gerontologija* 13(3): 154–164.

14. Šilinskas, G.; Žukauskienė, R. 2004. „Subjektyvios gerovės išgyvenimas ir su juo susiję veiksniai vyrų imtyje“, *Psichologija* 30: 47–58.

15. Žukauskienė, R.; Žukauskas, Š. 2013. „Materializmo ir subjektyvios gerovės ryšys skirtingas pajamas gaunančių tiriamųjų grupėse“, *Socialinis darbas* 12(1): 187–200.

AUDRONĖ TELEŠIENĖ

Subjective personal and social wellbeing in Lithuania

Summary

This paper analyses subjective wellbeing in Lithuania. Data enables analysis of both – subjectively perceived personal and social wellbeing. The article is based on the European Social Survey data from the 6th round, Lithuanian population. Wherever comparability is possible, the Lithuanian data from the 5th and 4th ESS rounds are also employed. The personal well-being analysis is based on the hedonic approach. The cognitive and affective components of well-being are addressed. For the analysis of social subjective well-being, several variables are used: subjective socio-economic position, social optimism, social relations and the level of active involvement. As data shows, the levels of subjectively perceived personal and social wellbeing in Lithuania are only average. It should be noted that among all components of well-being, only an affective component of personal well-being and the bonding social capital could be treated as of high levels.

Key words: social wellbeing, personal wellbeing, subjective wellbeing, European Social Survey